

Skreczko, Adam

Przygotowanie kapłanów do pracy duszpasterskiej z małżeństwami i rodzinami w okresie Wielkiej Nowenny Tysiąclecia (1957-1966)

Studia Teologiczne 20, 175-188

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ADAM SKRECZKO

PRZYGOTOWYWANIE KAPŁANÓW DO PRACY DUSZPASTERSKIEJ Z MAŁŻEŃSTWAMI I RODZINAMI W OKRESIE WIELKIEJ NOWENNY TYSIĄCLECIA (1957-1966)

Treść: Wstęp; 1. Wielka Nowenna Tysiąclecia; 2. Potrzeba przygotowania kapłanów do pracy z rodzinami; 3. Kursy duszpasterskie; 4. Konferencje i kongregacje dekanalne; 5. Zjazdy i rekolekcje; Zakończenie

Wstęp

Wielkość i mądrość Kościoła katolickiego w Polsce okresu Wielkiej Nowenny, wyraziła się między innymi w sferze praktycznych działań duszpasterskich podejmowanych na rzecz małżeństwa i rodziny. Dotyczyło to wielu wymiarów ówczesnego duszpasterstwa rozumianego jako zbawcze pośrednictwo Kościoła między Bogiem a ludźmi¹. Troska Kościoła katolickiego o małżeństwo i rodzinę w Polsce była widoczna nie tylko w duszpasterstwie zwyczajnym, czy też w rodzącym się wówczas strukturalnie duszpasterstwie rodzin, ale w wielu innych wymiarach duszpasterskiej działalności Kościoła². W tym artykule po-

¹ Por. W. P l u t a, *Dogmatyczne podstawy duszpasterstwa i teologii pastoralnej na podstawie prac ks. Arnolda*, ZNKUL 2(1959) nr 2, s. 103-116; F. B l a c h n i c k i, *Pośrednictwo zbawcze Kościoła w ujęciu F. X. Arnolda*, Lublin 1965.

² „Duszpasterstwo rodzinne Kościoła ma charakter pomocniczy; powinno zatem być współdziałaniem, nadprzyrodzoną służbą świadczoną rodzinie. Jako takie, jest udziałem w uświęcaniu środowiska rodzinnego, pomocą w procesie wychowania i apostolstwa. Pierwszy rodzaj pomocy to urabianie postaw ludzkich nastawionych na wydobycie z małżeństwa wszystkich jego wartości naturalnych i nadprzyrodzonych, aby służąc miłości ludzkiej, było źródłem łaski dla środowiska rodzinnego. (...) Działalność duszpasterska Kościoła jest w zasadzie uzupełnianiem rodziny, daleką więc powinna być od zastępowania jej i zwalniania z jej naturalnych zadań. (...) Duszpaster-

dejmują próbę ukazania zagadnienia przygotowania kapłanów do pracy z rodzinami. Wybrany został okres Wielkiej Nowenny Tysiąclecia, gdyż podejmowane wówczas działania duszpasterskie na rzecz rodziny wydają się być z wielu względów ciekawe i mogą stanowić podstawę do refleksji nad kształtem proponowanych obecnie rozwiązań w tej materii.

1. Wielka Nowenna Tysiąclecia

Kościół Chrystusowy ze swej natury włączony jest w tę troskę o rodzinę³. Dlatego też ta troska znajduje się w samym centrum pastoralnej działalności Kościoła. Decyduje o tym naturalna i nadprzyrodzona doniosłość jej posłannictwa, jak również liczba wciąż pojawiających się zagrożeń utrudniających, czy wprost uniemożliwiających prawidłowy rozwój życia rodzinnego.

W historii naszego narodu bywały okresy wzmożonej troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę. Miało to miejsce wtedy, gdy wzrastała liczba zagrożeń oraz ich intensywność. Następowała wówczas mobilizacja sił, aby ratować rodzinę. Szukano odpowiednich metod przezwyciężenia pojawiającego się kryzysu⁴.

W powojennych dziejach Polski także był taki okres szczególnej mobilizacji i intensywnej pracy Kościoła katolickiego na rzecz małżeństwa i rodziny, był to okres tzw. Wielkiej Nowenny Tysiąclecia, która miała miejsce w latach 1957-1966⁵. Wtedy to biskupi polscy sprawom rodziny nadali priorytet w całokształcie duszpasterstwa, uważając, że

---

stwo nie powinno rozbijać rodziny, lecz służyć jej jako całości. Oto dalsze twierdzenie różnych autorów.” S. S t y r n a, „*Ecclesia domestica – Kościół domowy*”, HD 34(1965) nr 4, s. 223; por. także: J. Ś l e d z i a n o w s k i, *Duszpasterstwo w służbie rodzinie*, KPD (1996) nr 3-4, s. 144-148.

³ Por. M. P r z y k u c k i, *Inicjatywy duszpasterskie Kościoła na rzecz rodziny*, „Znaki czasu” 5(1987) nr 1, s. 20-38; J. Ś l e d z i a n o w s k i, *Kościół katolicki w służbie rodzinie*, w: H. Cudak (red.), *Wychowanie w rodzinie współczesnej w świetle zagrożeń i wsparcia społecznego*, Piotrków Trybunalski 1999, s. 385-397.

⁴ Por. S. W i e r z c h o ś l a w s k i, *Rodzina w okresie transformacji demograficznej i społeczno-ekonomicznej*, w: P. K r y c z k a (red.), *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, Lublin 1997, s. 86.

⁵ Problem małżeństwa i rodziny w tamtym okresie nabierał coraz większego znaczenia nie tylko w Polsce, ale także w innych krajach. Przykładem może być powstanie we Włoszech ciekawego opracowania: T. G o f f i (red.), *Enciclopedia del Matrimonio*, Brescia 1960. Zauważył to również Stanisław S t y r n a. Por. tenże, *Encyklopedia wiedzy o małżeństwie*, ZNKUL 7(1964) nr 3, s. 83-84.

należy rodzinie pomóc w zmaganiach z istniejącymi wówczas zagrożeniami.

Wielka Nowenna Tysiąclecia była okresem 9 letniej wytężonej pracy duszpasterskiej, prowadzonej pod patronatem Matki Najświętszej, której zwieńczeniem był rok 1966 – rok uroczystych obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski. W okresie Wielkiej Nowenny „sprawę rodziny stawiano całemu ludowi Bożemu jako pierwsze zadanie”⁶. Biskupi polscy uważali wówczas, że „w naszych przełomowych czasach przypada rodzinie szczytne zadanie odrodzenia ludzkości. Kościół należyście ocenia wysokie posłannictwo rodziny, dlatego poświęca jej wiele uwagi i trudu. Nasze plany duszpasterskie powinny skupić się dookoła zagadnień życia rodzinnego. Duszpasterstwo dzisiejsze jest, w najgłębszym ujęciu, apostołatem rodziny”⁷.

2. Potrzeba przygotowania kapłanów do pracy z rodzinami

Uwydatniając znaczenie duszpasterskiej służby rodzinie, Kościół katolicki w Polsce w okresie Wielkiej Nowenny Tysiąclecia, domagał się od tych, którzy ową służbę pełnili, dobrego przygotowania⁸. Biskupi polscy widzieli potrzebę należytego przygotowania kapłanów do służby rodzinie. Widoczne to było w rozmaitych inicjatywach wówczas podejmowanych. Przygotowanie do duszpasterstwa rodzin polegało wówczas na łączeniu ze sobą procesów dydaktycznych i wychowawczych. Służyły one kształtowaniu świadomości, że małżeństwo i rodzina nie są wymysłem ludzkim, ale zostały ustanowione przez samego Boga. Trzeba się było nastawiać nieustannie na poznawanie i zgłębianie Jego zamysłów, odkrywanie Bożej wizji rodziny, odnajdywanie pierwowzoru małżeństwa w bogactwie prawdy objawionej. Seminaryjne wykształcenie nie było wystarczające do należytego przygotowania kapłanów do pracy z rodzinami. Potrzebna była stała for-

---

⁶ Z. K r ó l, *Duszpasterstwo rodzin w Archidiecezji Warszawskiej*, w: Kuria Metropolitalna Warszawska, *Soli Deo. Dwudziestopięciolecie pracy w Archidiecezji Warszawskiej* Stefana Kardynała Wyszyńskiego Prymasa Polski, Warszawa 1974, s. 130.

⁷ J. S t e p a, bp, *Apostolskie posłannictwo rodziny*, Cur 1957 nr 3, s. 147.

⁸ Por. J. S t r o b a, bp, *Wychowanie kandydatów do kapłaństwa*, AK 54(1966) nr 310, s. 181-186; T. Miłek, *Wychowanie kapłana do służby rodzinie*, AK 87(1995) nr 516, s. 242-251; K. M e i s s n e r, *Uwagi o przygotowaniu kleryka do zadań apostolskich względem rodziny oraz do życia w celibacie*, AK 59(1967), nr 348-349, s. 164-169; J. B u x a k o w s k i, *Odpowiedzialność za rodzinę*, AK 67(1975) nr 396, s. 59-76; Z. N a r e c k i, *O potrzebie współpracy rodziny z kapłanem*, ChS 17(1987) nr 1, s. 41-43.

macja kapłanów w tym względzie. Rzeczywistość stawiała wciąż nowe wymagania. Toteż od duszpasterzy pracujących w parafiach oczekiwano wówczas ciągłego pogłębiania problematyki związanej z małżeństwem i rodziną⁹.

Kapłani spotykali się w ciągu roku na różnego typu spotkaniach: kursach duszpasterskich, zjazdach referentów duszpasterstw, konferencjach dekanalnych, konferencjach diekańskich i rekolekcjach¹⁰. Każda z tych okazji stanowiła swoistą pomoc w ich pracy duszpasterskiej, pomoc intelektualną, ale i duchową. Ponieważ na tych zjazdach kapłani przygotowywani byli również do pracy z małżeństwami i rodzinami, pożyteczną rzeczą jest bliższe przyjrzenie się im.

2. Kursy duszpasterskie

Jedną z form permanentnego kształcenia kapłanów były organizowane w każdej diecezji tzw. kursy duszpasterskie. Odbывały się one z różną częstotliwością. Istotną sprawą w omawianym przez nas temacie jest fakt, że podczas trwania Wielkiej Nowenny Tysiąclecia raz po raz pojawiała się tematyka małżeńsko-rodzinna. Swoje referaty na tych kursach przedstawiali zapraszani specjaliści z różnych dziedzin omawiający te sprawy ze znanostwem¹¹. „Celem uniknięcia jednostronności przyznano wśród prelegentów również miejsce głosowi laikatu”¹².

Na takim kursie w Gdańsku, obok biskupów: L. Bernackiego, W. Pluty, H. Bednorza, B. Kominka, swoje referaty wygłosili tacy znawcy problematyki rodzinnej jak: ks. K. Majdański, ks. R. Binnek, dr med.

⁹ Por. J. K ł y s, *Podmiotowe uwarunkowania duszpasterstwa rodzin*, w: K. M a j d a ń s k i (red.), *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. 2, Warszawa 1990, s. 161.

¹⁰ Por. H. H r e k o r o w i c z, *O konferencjach dekanalnych*, HD 29(1960) nr 3, s. 429-433.

¹¹ Na kursie duszpasterskim dla kapłanów diecezji przemyskiej zorganizowanym w Przemysłu w dniach 25-26 VIII 1958 roku przedstawiono następujące referaty: *Katolickie życie rodzinne, a nasze duszpasterstwo, Duszpasterstwo nad młodzieżą pozaszkolną, Problem katolickiego ojcostwa w świetle katolickiej etyki*. Por. *Kurs duszpasterski w Przemysłu*, KPD 44(1958) nr 7-8, s. 230. Na podobnym kursie dla kapłanów diecezji gdańskiej zorganizowanym w Gdańsku w dniach 30 VI – 1 VII 1958 roku wygłoszone były referaty: *Znaczenie rodziny dla królestwa Bożego na ziemi, Duszpasterz przygotowuje młodzież do małżeństwa i do życia rodzinnego, Domowe duszpasterstwo rodzin, Ogólne duszpasterstwo rodzin, Duszpasterstwo na usługach miłości i miłosierdzia, Duszpasterstwo rodzin bezślubnych, Poradnie małżeńskie, Psychologia życia rodzinnego*. MDG 2(1958) nr 11-2, s. 670-671. [*Kurs Duszpasterski w Oliwie 30 VI - 2 VII 1958. Kronika*, MDG 2(1958) nr 11-2, s. 670-674.

¹² *Sprawozdanie z kursu duszpasterskiego poświęconego trwałości i świętości małżeństwa w dniach od 27 do 28 czerwca 1960 r. w Poznaniu*, MKAP 9(1960) nr 9-12, s. 455.

A. Heneke, prof. dr Z. Han-Ilgiewicz. Na zakończenie tego kursu w Gdańsku, bp Nowicki powiedział m.in.: „Był to kurs nie lada. Dał on nam przegląd myśli teologicznej i praktyki pasterskiej w dziedzinie duszpasterstwa rodzin całego prawie kraju. Nic więc dziwnego, że kurs nasz ściągnął ciekawość licznych gości. (...) w referatach i dyskusjach otrzymaliśmy dla duszpasterstwa rodzin obfite źródło wskazań tak ideowych, zwłaszcza dogmatycznych, jak i praktycznych, z którego należy nam czerpać w naszych wysiłkach około odświeżenia i pogłębienia oraz uaktywnienia ducha chrześcijańskiego i życia z wiary w naszych rodzinach. (...) trzeba nam materiały, zebrane na tym kursie, z modlitwą w sercu przemyśleć. Trzeba to uczynić indywidualnie i wysiłkiem wspólnym. Proszę Czcigodnych Księży Dziekanów o odpowiednie wykorzystanie dekanalnych dni kapłańskich. Przypominam użyteczność instytucji dekanalnych referentów duszpasterstwa rodzin”¹³.

Kurs duszpasterski dla duchowieństwa archidiecezji poznańskiej odbyty w Poznaniu w dniach 9-11 IX 1958 roku, poświęcony był zagadnieniom współczesnego duszpasterstwa rodzin i małżeństw ze szczególnym uwzględnieniem przygotowania do małżeństwa w rodzinie chrześcijańskiej¹⁴. W roku następnym w Poznaniu w dniach 9-11 IX odbył się podobny kurs poświęcony ochronie życia ludzkiego¹⁵. Kursy

¹³ Tamże, s. 672-673.

¹⁴ Oto referaty wygłoszone na tym kursie: *Warunki społeczno-gospodarcze do zawiązania i pomyślnego rozwoju polskiej rodziny katolickiej* - bp B. K o m i n e k; *Problemy moralne współczesnego życia rodzinnego, jego kryzys i naprawa* - ks. prof. dr K. M a j d a n i s k i; *Potrzeba przygotowania przedmałżeńskiego i jego organizacja* - bp H. B e d n o r z; *Przygotowanie do przyszłego małżeństwa młodzieży dorastającej w wieku do lat 18 w parafii i szkole* - ks. prof. dr A. B a r d e c k i; *Rodzina chrześcijańska w nauczaniu Ojca św. Piusa XII* - bp Cz. K a c z m a r e k; *Parafialne przygotowanie młodzieży dorosłej do małżeństwa* - ks. Wł. L e s i a k; *Czyste narzeczeństwo* - bp K. P ę k a ł a; *Poradnictwo przedślubne i małżeńskie o praktyce lekarskiej* - dr B. H e n k e; *Duszpasterstwo młodych małżeństw* - ks. prof. dr W. P l u t a; *Duszpasterz wobec zagadnień życia małżeńskiego i rodzinnego w konfesjonale i biurze parafialnym, w poradni rodzinnej* - ks. prob. A. W o ź n y. *Kurs duszpasterski dla duchowieństwa diecezji poznańskiej*, MKAP 9(1958) nr 6, s. 278-279.

¹⁵ Wygłoszono wówczas następujące referaty: *Współczesne zagrożenie małżeństwa jako instytucji życia*; *Problem populacji rozpatrywany jest pod kątem demograficznym*; *Ocena medyczna sztucznych poronień*; *Szkodliwość środków antykoncepcyjnych*; *Naturalne metody regulacji poczuć z punktu widzenia lekarskiego*; *Świadome rodzicielstwo i jego problemy moralne*; *Wychowanie młodzieży do świadomego rodzicielstwa*; *Duszpasterska ochrona życia*; *Roztropność duszpasterska w dziedzinie ochrony życia*; *Przepisy prawne o ochronie życia*; *Odrodzenie małżeństwa chrześcijańskiego w parafii*; *Kazuistyka VI i IX przykazania w konfesjonale. Sprawozdanie z Kursu Duszpastersko-Naukowego w Poznaniu*, MKAP 10(1959) nr 12, s. 755-763.

te kończyły się wskazaniami i zaleceniami do pracy duszpasterskiej, które biskup zatwierdzał i podawał do wiadomości jako obowiązujące¹⁶. Kurs duszpasterski dla kapłanów Diecezji Lubelskiej odbyty w dniach 4-5 lipca 1960 roku poruszał następujące tematy: *Co robią duszpasterze zagraniczni dla małżeństw katolickich*, *Moralne trudności współczesnego małżeństwa*, *Duszpasterstwo w trosce o szczęście współczesnego małżeństwa*¹⁷. Konferencje zaś duszpasterskie w Roku Wychowania Chrześcijańskiego (1962/1963) – dotyczyły spraw związanych z wychowaniem. W Archidiecezji Gnieźnieńskiej wybrano tematy: *Katolicka nauka na tle współczesnej pedagogiki*, *Potrzeby dzisiejszej młodzieży*, *Wychowanie uczuć*, *Kierunki badań i osiągnięć katolickich ośrodków pedagogicznych*, *Kościół wychowuje*, *Z doświadczenia dzisiejszego kapłana wychowawcy*¹⁸.

Kursy dla kapłanów w poszczególnych diecezjach kończyły się zwykle podaniem wniosków końcowych będących wytycznymi do pracy duszpasterskiej w parafiach. Dla przykładu do takim kursie w archidiecezji warszawskiej odbytym w terminie 19-23 kwietnia 1960 roku na temat: *Z problematyki małżeństwa katolickiego* podano wiele bardzo ciekawych wskazań:¹⁹ Praca «Roku małżeństwa katolickiego» by wydała duszpasterskie owoce musi być pogłębiona osobiście przez lekturę dzieł z zakresu problematyki małżeńskiej. Dlatego każdy kapłan przeczyta przynajmniej jedno naukowe dzieło traktujące o małżeństwie i zapozna się z bibliografią z tej dziedziny, celem informowania wiernych o literaturze na tematy związane z małżeństwem; - We wszystkich zwyczajnych i nadzwyczajnych pracach duszpasterskich, wykorzystujemy elementy związane z problematyką małżeńską, nawiązując do IV roku Wielkiej Nowenny stosownie do słów Jasnogórskich ślubowań: «Matko Chrystusowa i Domie Złoty, przyrzekamy Ci stać na straży nierozzerwalności małżeństwa, bronić godności kobiety, czuwać na progu ogniska domowego»; - Doceniając ważność instytucji małżeńskiej, każda parafia zatroszczy się o specjalne formy przygotowania młodzieży do małżeństwa. Właściwą formą pracy jest parafialna katechizacja narzeczonych. W parafiach mniejszych można stosować rozmowy duszpasterskie; - szczególną uwagę należy zwrócić na duszpasterskie przeprowadzanie egzaminu przedślubnego. Egzamin przeprowadza zawsze kapłan z uwzględnieniem nie tylko zachowania przepisów prawnych, ale i pouczenia narzeczonych o istocie, cechach i obowiązkach małżeńskich.

¹⁶ Por. *Wskazania duszpasterskie*, MKAP 11(1960) nr 7-8, s. 404-406.

¹⁷ *Kurs Duszpasterski dla kapłanów diecezji lubelskiej*, WDL 34(1960) nr 7-9, s. 111.

¹⁸ *Tematy na konferencje duszpasterskie*, WAG 17(1962) nr 2-3, s. 88.

¹⁹ *Wytyczne dla pracy duszpasterskiej w IV roku Wielkiej Nowenny*, WAW 42(1960) nr 7-8, s. 421-423.

Myślą przewodnią pouczenia jest zawarcie małżeństwa w duchu katolickim; - kryzys trwania w małżeństwie w postaci rozbitych i zagrożonych małżeństw skłania nas do troski i starań, aby przy pomocy przyrodzonych i nadprzyrodzonych środków duszpasterskich zabezpieczać uświęcające trwanie w małżeństwie. Pomocą w tej pracy mogą być niedziele małżeństw, zbiorowe jubileusze małżeńskie, Soboty Królowej Polski, walka z pijaństwem w rodzinach; - będziemy czuwać, aby w przedsionkach kościoła, zakrystii i kancelarii parafialnej znalazły się odpowiednie afisze i ogłoszenia zawierające myśli związane z IV rokiem Wielkiej Nowenny «Rokiem małżeństwa katolickiego»²⁰.

3. Konferencje i kongregacje dekanalne

Kursy łączyły się też w swej tematyce i treści z innymi spotkaniami formacyjnymi kapłanów, a mianowicie konferencjami i kongregacjami dekanalnymi. Miały one miejsce zwykle kilka razy do roku²¹. Poruszano na nich tematy zalecone na zjazdach kurialnych referentów duszpasterskich. W okresie Wielkiej Nowenny tematy te dotyczyły haseł poszczególnych jej lat. W Biuletynie Duszpasterskim diecezji katowickiej znajdujemy zalecenie: „W niedzielę 4 maja br. Kończymy pierwszy rok wielkiej dziesięcioletniej nowenny przygotowawczej przed Millenium Chrztu Polski a wchodzimy w drugi rok, którego hasłem jest: «Przyrzekamy żyć w stanie łaski uświęcającej, bez grzechu ciężkiego». Hasło to będziemy regularnie omawiali na zebraniach rejonowych lub dekanalnych, abyśmy je potem mogli systematycznie w czyn wcielać w naszym życiu osobistym oraz całej pracy duszpasterskiej»²².

Wśród tematów poruszanych na tych spotkaniach raz po raz przewijały się zagadnienia dotyczące pracy duszpasterskiej z małżeństwami i rodzinami. Przykładów na to jest wiele. W Archidiecezji Warszawskiej na 6 konferencji przewidzianych na rok duszpasterski 1958/59 dwie dotyczyły wspomnianej tematyki: 1) *Łaska stanu sakramentu małżeństwa – duszpasterstwo młodych małżeństw*; 2) *Jubileusze małżeńskie, rocznice ślubu i pierwszej Komunii św. oraz rocznice w parafii*²³. W diecezji płockiej prze-

---

²⁰ Tamże.

²¹ Na ogół 6 razy do roku. W diecezji opolskiej spotykamy takie zalecenie: „Konferencje należy odbywać sześć razy w ciągu roku, zgodnie z Instrukcją z 1946 roku”. F. J o p, bp, *Tematy referatów na konferencje dekanalne w 1962 roku*, WUDO 17(1962) nr 1, s. 28.

²² „Biuletyn Duszpasterski”, Katowice maj 1958, AAB, Teczka Duszpasterska nr 18.

²³ *Tematy referatów i konferencji ascetycznych na kongregacje dekanalne w 1958/59 r.*, WAW 40(1958) nr 8-10, s. 491-492.

widziano na rok 1959 m.in. konferencję na temat: *Rozwijanie życia zjednoczonego z Bogiem wśród dzieci i młodzieży*²⁴. W Archidiecezji Gnieźnieńskiej wśród tematów zaleconych na 4 konferencje w roku duszpasterskim 1959/60 aż trzy dotyczyły spraw rodzinnych: *Wskazania Stolicy Św. w zakresie obrony życia, Problemy moralne rodziny w zakresie chrześcijańskiego ojcostwa, Pius XII o zadaniu licznych rodzin*²⁵. W archidiecezji wrocławskiej spotykamy w 1959 roku następujące tematy konferencji i kongregacji dekanalnych: *Zagadnienie życia w nauce Kościoła, Przygotowanie młodzieży do służby życiu, Niedociągnięcia w naszym duszpasterstwie młodzieży, Rodzina chrześcijańska na straży życia, Duszpasterz nauczycielem i kierownikiem sumień rodziców w dziele religijnego wychowania dzieci*²⁶. W diecezji opolskiej na 6 konferencji przewidzianych na ten rok, trzy dotyczyły spraw związanych z obroną życia. Oto tytuły referatów przedstawionych na tych konferencjach: *Duszpasterskie wskazania realizacji hasła Trzeciego Roku Wielkiej Nowenny: „Roku życia”, „Procuratio abortus” – przeciwdziałanie w konfesjonale i na ambonie, Kapłan w obronie jedności, nierozdzielności i świętości życia małżeńskiego*²⁷.

W diecezji wrocławskiej podczas serii konferencji dekanalnych odbytych w 1960 r. referat pt.: *Małżeństwo – Wielki Sakrament* wygłosił biskup Wincenty Urban²⁸. Zaś w 1961 roku były następujące tematy: *Przygotowanie młodych do sakramentu małżeństwa; Jakich używać metod, by nasze nauczanie religii w szkole i poza szkołą było atrakcyjne?; Kapłan rzecznikiem odrodzenia rodziny w parafii*²⁹. W Archidiecezji Warszawskiej odbytych w roku 1960/61 cztery (z pięciu) konferencji było poświęconych sprawom rodziny. Były wygłoszone wówczas następujące referaty: *Teologia małżeństwa, Wychowawcze zadanie liturgicznych obrzędów małżeństwa, Duszpasterstwo wśród związków rodzinnych niesakramentalnych, Dzisiejsze duszpasterstwo rodzin*³⁰. Także „Rok Wychowania Chrześcijań-

²⁴ *Tematy na konferencje dekanalne w 1959 r.*, MPP 43(1958) nr 10, s. 219.

²⁵ *Tematy na konferencje dekanalne w roku 1959/60*, WAG 14(1959) nr 4, s. 189-190.

²⁶ *Tematyka referatów na konferencje i kongregacje dekanalne w związku z programem pracy duszpasterskiej III roku Wielkiej Nowenny „Roku Życia”*, WWK 14(1959) nr 6, s. 280; por. *Tematyka referatów i nauk ascetycznych na konferencje i kongregacje dekanalne w r 1960*, WWK 15(1960) nr 1, s. 30-31.

²⁷ *Tematyka referatów na konferencje i kongregacje dekanalne w roku 1960*, WUDO 14(1959) nr 12, s. 544.

²⁸ *Konferencje rejonowe*, WWK 15(1960) nr 6, s. 324.

²⁹ *Tematy na konferencje i kongregacje dekanalne w roku 1961*, WWK 15(1960) nr 12, s. 629-631.

³⁰ *Tematyka konferencji dekanalnych*, WAW 43(1961) nr 1-2, s. 40-41.

skiego” przyniósł wiele okazji do zajęcia się sprawami rodzin polskich w aspekcie wychowawczym. Konferencje dekanalne, dla przykładu w Archidiecezji Gnieźnieńskiej poruszały następujące zagadnienia: *Zadania wychowawcze współczesnego duszpasterstwa, Współpraca duszpasterza w wychowaniu i nauczaniu religii, Wychowanie do rzeczywistego uczestnictwa w Liturgii, Spowiednik nauczycielem, wychowawcą i ojcem*³¹. Podobne konferencje w Archidiecezji Warszawskiej odbyte we wspomnianym roku poruszyły m.in. takie zagadnienie: *Współpraca duszpasterza z rodzicami w wychowaniu i nauczaniu religii*³².

W roku milenijnych obchodów konferencje dekanalne w Archidiecezji Wrocławskiej także dotyczyły problematyki małżeńsko-rodzinnej. Oto przykładowe tematy konferencji: *Kapłan wobec problemu współczesnego małżeństwa, Regulacja poczuc w oficjalnym nauczaniu Kościoła katolickiego, Wskazania dla spowiedników w zakresie spowiedzi małżonków*³³.

Zauważmy, że nawet, gdy ogólny temat konferencji dotyczył innych spraw niż małżeństwo czy rodzina, to zawsze jakieś zagadnienie z tego obszaru pojawiało się w trakcie spotkania³⁴. Prelegenci, którymi byli najczęściej duchowni z danego dekanatu, mieli wskazaną pomoc do wykorzystania w przygotowaniu swoich wystąpień. Były to głównie artykuły na tematy małżeńsko-rodzinne zawarte w „Ateneum Kapłańskim”. W diecezji sandomierskiej na konferencjach dekanalnych w drugim półroczu 1961 roku wygłoszone zostały następujące referaty: *Współpraca rodziców katolickich z duszpasterzem w religijnym wychowaniu dziecka, Aktualne zadania duszpasterstwa rodzin*³⁵.

---

³¹ *Tematy na konferencje dekanalne w roku 1962/63*, WAG 17(1962) nr 2-3, s. 87-88.

³² *Terminarz konferencji, kursów i rekolekcji kapłańskich na rok 1962/63*, WAW 44(1962) nr 11, s. 349.

³³ *Konferencje rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej w miesiącu listopadzie 1966 roku*, WWK 22(1967) nr 4-5, s. 94-95.

³⁴ Np. w 1961 roku w diecezji opolskiej konferencje dotyczyły zagadnienia kapłaństwa. Spotykamy temat: „Czytanie Pisma św. w rodzinach”. F. J o p, bp, *Tematy referatów na konferencje i kongregacje dekanalne w 1961 roku*, WUDO 15(1960) nr 12, s. 517. W Archidiecezji Wrocławskiej w 1963 roku konferencje dotyczyły głównie VII Roku Wielkiej Nowenny, „Roku Miłości i Sprawiedliwości”, ale było tam miejsce i na naukę: „Święty Józef – Mąż sprawiedliwy”. *Tematy na konferencje dekanalne w roku 1963*, WWK 17(1962) nr 12, s. 379.

³⁵ J. L o r e k, bp, *Porządek konferencji dekanalnych*, KDS 54(1961) nr 3, s. 80.

4. Zjazdy i rekolekcje

Każdego roku odbywały się w poszczególnych diecezjach zjazdy księży dziekanów. Również na tych zjazdach nierzadko gościła tematyka małżeńsko-rodzinna. Dla przykładu na takiej konferencji odbytej w Opolu dnia 4 marca 1958 roku były wygłoszone m.in. takie referaty: *Małżeństwo małoletnich* oraz *Bieżące sprawy nauki religii w szkole*³⁶.

Także rekolekcje kapłańskie, do odbycia których, co roku, był zobowiązany każdy kapłan, były dobrą okazją do uwrażliwienia kapłanów na sprawy małżeńsko-rodzinne. W ostatnim dniu rekolekcji kapłańskich w Przemyślu, dnia 21 lipca 1959 roku, wygłoszone zostały następujące nauki związane z programem trzeciego roku Wielkiej Nowenny – „Roku życia”. Ks. bp Jakiel mówił na temat: *Kierownictwo małżonków w konfesjonale*, zaś Ks. J. Bazan: *Środki duszpasterskie w realizacji hasła „Obrona życia”*³⁷.

Jako dopełnienie przeglądu zjazdów formacyjnych dla kapłanów, należy jeszcze wspomnieć o zjazdach duszpasterskich organizowanych na Katolickim Uniwersytecie dla kapłanów ze wszystkich diecezji. W okresie trwania Wielkiej Nowenny tematyka cyklu wykładów tam prezentowanych wiązała się ściśle z tematyką poszczególnych jej lat. W roku 1959 (27-29 sierpnia) temat brzmiał: *Chrześcijaństwo religią życia*³⁸ a w 1960: *Małżeństwo katolickie*³⁹. Natomiast w roku 1962 (22-24 sierpnia) wykłady były na temat: *Kapłan w świecie współczesnym*⁴⁰. Pośród różnych tematów dotyczących kapłaństwa, znalazł się jeden dotyczący bezpośrednio rodziny: *Konflikt pokoleń*.

Biorąc pod uwagę całokształt organizowanych zjazdów duszpasterskich (dobór tematyki, prelegentów,...) można wyciągnąć wniosek, że biskupom polskim w okresie trwania Wielkiej Nowenny Tysiąclecia zależało bardzo na dobrym przygotowaniu kapłanów do duszpasterstwa rodzin.

³⁶ *Konferencje księży dziekanów*, WUDO 13(1958) nr 3, s. 138.

³⁷ *Dzień duszpasterski*, KDP 45(1959) nr 9-10, s. 181-182.

³⁸ *Wykłady dla duchowieństwa na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, WWK 14(1959) nr 8, s. 412-413.

³⁹ Wygłoszone zostały wówczas następujące referaty: *Małżeństwo sakrament wielki w Kościele*, *Realizm łaski sakramentu małżeństwa*, *Wychowanie do małżeństwa*, *Z psychologii narzeczeństwa i małżeństwa*, *Duszpasterstwo małżeństwa*, *Spoleczne przyczyny rozpadu małżeństwa*, *Sytuacja małżeństwa w świecie i w Polsce*. *Program wykładów dla duchowieństwa w dniach 23-25 VIII 1960*, MKAP 9(1960) nr 4, s. 256.

⁴⁰ *Wykłady dla duchowieństwa na KUL*, WDL 36(1962) nr 10-12, s. 374.

Ta troska rozciągała się na zwyczajne duszpasterstwo w parafii. Postawa duszpasterska w szafarstwie sakramentów i w czynnościach kultowych, posiadających charakter „rodzinny” winna była, zdaniem biskupów polskich omawianego okresu, zmierzać do tego, aby udzielony sakrament chrztu był tytułem do rzeczywistego ojcostwa duchowego wobec ochrzczonego i do nawiązania osobistego stosunku z rodzicami i całą rodziną; by przygotowanie do I spowiedzi i Komunii św. oraz nauczanie religii było sposobnością do wychowania sumień dzieci, do współdziałania z rodzicami w sprawach moralnego wychowania dzieci; by spowiedź młodzieży i dorosłych było okazją do wnikania w konkretne sytuacje życiowo-rodzinne, uświadamianie obowiązków stanu; by przygotowanie do sakramentu małżeństwa w miarę możliwości indywidualne drogą do nawiązania bezpośredniego kontaktu z nowo powstającą rodziną chrześcijańską; by stosunek do chorych i umierających (nie tylko „zaopatrywać”, ale zainteresować się, „ludzką sytuacją chorego i rodziny, odwiedzać samorzutnie”)⁴¹.

Biskupi zachęcali także kapłanów, aby w swoim osobistym kontakcie z parafianami:

- wykorzystywali odwiedziny duszpasterskie (kolędę, odwiedzanie chorych itp.) dla poznania warunków życia poszczególnych rodzin;
- organizowali spotkania z rodzicami i wychowawcami dzieci uczęszczających na naukę religii;
- nawiązywali ściślejszy kontakt z małą grupą małżeństw prawdziwie chrześcijańskich dla pogłębienia z nimi pełnego zrozumienia istoty chrześcijańskiego życia rodzinnego i warunków życia rodziny polskiej, zachęty do coraz bardziej wzorowego życia rodzinnego oraz uświadomienia im obowiązku apostołstwa (zwłaszcza przez przykład wobec innych rodzin);
- dyskretnie i taktownie nieśli pomoc dla rodzin wielodzietnych i dotkniętych nieszczęściami;
- organizowanie poradnictwa fachowego (lekarzy, wychowawców, prawników, psychologów,... w trudnościach małżeńskich i rodzinnych)⁴².

Szczególnie ważne w formacji kapłanów do pracy duszpasterskiej z rodzinami był „Rok Rodziny”. Aby ułatwić wiernym jak najowocniejsze przeżycie V Roku Wielkiej Nowenny, konieczne było wszechstronne

---

⁴¹ Por. Cz.. S t r z e s z e w s k i, *Wkład Stefana Kardynała Wyszyńskiego Prymasa Polski w Katolicką Naukę Społeczną*, ZNKUL 14(1971) nr 3, s. 94-95.

⁴² Por. tamże.

i bezpośrednio przygotowanie duszpasterzy. Chodziło o przygotowanie: umysłowe - przez rzetelne zapoznanie się z niezwykle złożonymi i trudnymi problemami rodziny; duchowe – przez zrozumienie trudnej sytuacji większości rodzin i uświadomienie sobie osobistej odpowiedzialności duszpasterskiej za pomoc w ich odrodzeniu; praktyczne – przez szukanie nie tylko źródeł kryzysu rodzin lecz i znalezienie skutecznych środków i sposobów ich odrodzenia⁴³. W tym celu odbywały się: kursy diecezjalne poświęcone duszpasterstwu rodzin, na którym zwrócona była szczególna uwaga: a) na pogłębienie ujęcia problemu rodziny w jej aktualnych warunkach życia; b) na metody i formy duszpasterstwa rodzin zaadoptowane do lokalnych potrzeb. Odbywały się też zebrania dekanalne z referatami, wyczerpującą dyskusją i omówieniem konkretnych form pracy duszpasterskiej nad rodziną⁴⁴.

Także rok następny dotyczący spraw wychowania, był okazją do zdobycia przez kapłanów odpowiedniej wiedzy, aby współpracować skutecznie z rodzicami w wychowaniu ich dzieci. Na kursie duszpasterskim w Warszawie kapłani wysłuchali m.in. następujących referatów: *Wpływy wychowawcze na terenie parafii*, *Możliwości wychowawcze parafii*⁴⁵.

Należy wspomnieć jeszcze o jednej formie przygotowywania duchowieństwa do pracy z rodzinami, były to konferencje informacyjne przygotowujące do zadań w Tygodniu Miłosierdzia. Dla przykładu, na konferencji takiej dla duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej, odbytej w Warszawie w dniu 13 września 1962 roku, ks. Jan Charytański wygłosił referat pt.: *Wychowanie do miłości i wychowanie przez miłość*⁴⁶. Ta bardzo znacząca akcja duszpasterska prowadzona w okresie Wielkiej Nowenny w Polsce przynosiła wymierne owoce nie tylko w postaci zwiększenia wrażliwości tak duchowieństwa, jak i wiernych na problemy rodzin, ale w postaci konkretnej, wymiernej pomocy tymże rodzinom. Podawane były podczas wspomnianych tygodni zadania duszpasterstwa dobroczynności w parafii nie tylko na jeden tydzień, ale na cały rok⁴⁷.

⁴³ *Wytyczne prace duszpasterskiej w V Roku Wielkiej Nowenny*, WUDO 16(1961) nr 3, s. 76.

⁴⁴ S. W y s z y Ń s k i, *Program pracy duszpasterskiej w V Roku Wielkiej Nowenny w „Roku Rodziny Katolickiej”*, WAW 43(1961) nr 3-4, s. 89.

⁴⁵ *Kurs duszpasterski dla kapłanów Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 44(1962) nr 6, s. 145.

⁴⁶ *XVIII Tydzień Miłosierdzia*, WAW 44(1962) nr 12, s. 381.

⁴⁷ W jednym z programów Tygodnia Miłosierdzia znajdujemy słowa: „Wielkie sprawy rodzin nie zmieszczą się jednak w pełni w Tygodniu Miłosierdzia. Boć przecież jakie są nasze możliwości i jakie audytorium w robocze dni października w czasie nabożeństw wieczornych? Parafialny program Tygodnia Miłosierdzia przygotowuje warunki, wyrów-

Zakończenie

Podsumowując, należy stwierdzić, że w okresie Wielkiej Nowenny Tysiąclecia podejmowane były liczne inicjatywy dydaktyczno-wychowawcze w Kościele katolickim w Polsce, w celu kształtowania świadomości duszpasterzy w dziedzinie spraw związanych z małżeństwem i rodziną. Biskupi polscy byli przekonani, że kapłani tylko wtedy będą rzeczywiście służyć małżeństwu i rodzinie, kiedy staną się głosicielami świadkami objawionej myśli Bożej, a nie kompilatorami rozmaitych idei nowatorskich. Bóg objawił swój zamysł wobec małżeństwa i rodziny, a duszpasterze są nosicielami prawdy Bożej. Jedynym autentycznym jej depozytariuszem i tłumaczem jest Urząd Nauczycielski Kościoła. Stąd podkreślano wówczas mocno aspekt ścisłej łączności duszpasterzy z magisterium Kościoła papieżem i biskupami.

Nie wystarczyło jednak tylko zgłębiać Boże zamysły wobec rodziny, ponieważ duszpasterz ma je wprowadzać w życie. Żeby się wywiązać należycie z tego zadania musiał najpierw wiedzieć, jakie odcinki codzienności różnią się od swego pierwowzoru oraz jakie są realne potrzeby rodzin. To sprawiało, że kapłani, w swoim posługiwaniu rodzinie, znali jej realne problemy i starali się wyjść naprzeciw przeżywanym przez nią wówczas problemom życiowym.

LA PREPARAZIONE DEI SACERDOTI ALLA PASTORALE DEI CONIUGI E DELLE FAMIGLIE NEL PERIODO DELLA GRANDE NOVENA DEL MILLENIO (1957-1966)

RIASSUNTO

Negli anni 1957-1966 la Chiesa cattolica in Polonia ha proposto ai credenti la preparazione per la grande festa nazionale – Millenio del

---

na „teren” i stworzy odpowiedni klimat dla tej zasadniczej pracy miłosierdzia na cały rok po Tygodniu Miłosierdzia, przyniesie rozpoznanie tych spraw w konkretnych warunkach parafialnych i uczyni te sprawy przedmiotem celowych, długofalowych wysiłków duszpasterza i jego pomocników”. *XVII Tydzień Miłosierdzia, CzWD* 35(1961) nr 7, s. 207.

Battesimo della Polonia. Questa preparazione chiamata „Grande Novena” rinnovava o metteva in móto varie iniziative ecclesiastiche. Anche il problema della preparazione dei sacerdoti al lavoro pastorale con le famiglie ha ricevuto le nuove ispirazioni. Nel presente articolo sono state presentate le proposte emmerse in quel epoca in Polonia. Bisogna sottolineare il valore delle varie conferenze e raduni dei preti organizzati nei vari posti del nostro paese che servivano per prepararli alla missione fra le famiglie polacche.